

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЖВАВЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ

INCOME TAX AS A TOOL ENLIVENING INVESTMENT ACTIVITY OF HOUSEHOLDS

У статті проаналізований вплив податку на доходи фізичних осіб на інвестиційну активність домогосподарств. З'ясовано зв'язок між податковою ставкою та рівнем нагромадження заощаджень населення. Авторами запропоновано власні рекомендації щодо зміни ставки податку на доходи фізичних осіб зі строкових депозитів, що в свою чергу сприятиме поживленню як інвестиційної активності домогосподарств, так і кон'юнктури на ринку банківських послуг.

Income tax impact on the household's investment activity is analyzed in the article. It was found a link between the tax rate and the level of household savings. Authors offered their own recommendations for changes in the rate of income tax on term deposits of households, which would encourage both investment household's activity and banking services market conditions.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, інструменти державної економічної політики, інвестиційна активність домогосподарств, банківські депозити, заощадження домогосподарств.

Key words: income tax, instruments of government economic policy, investment activity of households, bank deposits, household savings.

Метою дослідження є визначення залежності між податком на доходи фізичних осіб та інвестиційною активністю домогосподарств.

Постановка проблеми. Українська економіка наразі потребує серйозних капіталовкладень задля забезпечення економічного зростання. В сучасних кризових умовах дуже складно залучити великі об'єми інвестиційних ресурсів із зовнішніх джерел. Тому важливою проблемою є можливість залучення внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу різних факторів на заощадження домогосподарств та можливості використання податків як інструменту впливу на інвестиційну активність проводилися такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як О. Задоя, О. Мітал, Т. Пасажко, М. Мельник, Т. Мединська, Є. Носова, А. Рамський, Л. Ключник, Я. Лебедзевич, Е. Самвік, Дж. Потерба та багатьма іншими. Незважаючи на розмаїття наукових поглядів щодо даного питання, подальших дослі-

Алла Славкова
к.е.н., доцент,
доцент кафедри
фінансів
Андрій
Кузьменко
студент
Юрій
Шинкарьов
студент,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Alla Slavkova
PhD, Associate
Professor
Andrii Kuzmenko
student
Yurii Shynkarov
student,
SHEI «Kyiv
National
Economic
University named
after Vadym
Hetman»

джені потребує вплив саме податку на доходи фізичних осіб на заощадження населення з метою їх залучення в економічний кругообіг для забезпечення економічного зростання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Однією з головних передумов успішного розвитку будь-якої країни є забезпечення її інвестиційним капіталом. Саме інвестиції є тим потужним двигуном, котрий сприяє довгостроковому економічному зростанню. А тому дуже важливо постійно шукати джерела залучення інвестицій та інструменти, за допомогою яких можна

пожвавити інвестиційну активність на державному рівні.

З проблемою залучення інвестицій зустрічалися багато країн. І особливо актуальним є вирішення даного питання в Україні. Протягом останніх трьох років реальний сектор економіки України невпинно скорочувався (рис.1).

Промисловість на даному етапі розвитку потребує великих інвестиційних вкладень, залучити які можна двома шляхами: через зовнішні запозичення та через акумулювання внутрішніх коштів. Україна наразі активно залучає зовнішні ресурси. Протягом останніх трьох років загальнодержавний зовнішній борг зріс майже на 18%, або на 7 млрд. доларів.

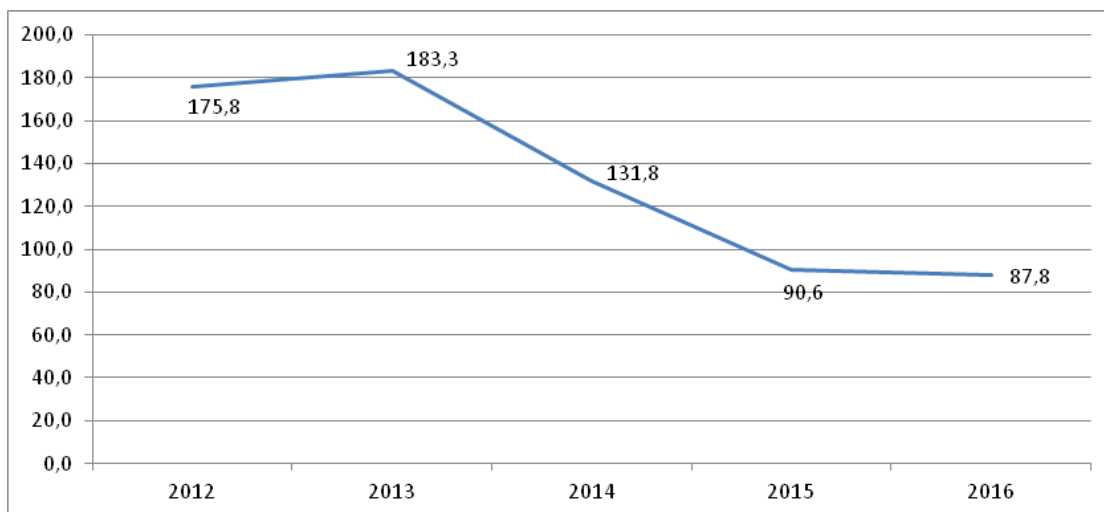

Рис.1. Динаміка реального ВВП в Україні за 2012-2016 рр., млрд. дол.

Джерело: складено авторами на основі [1; 2]

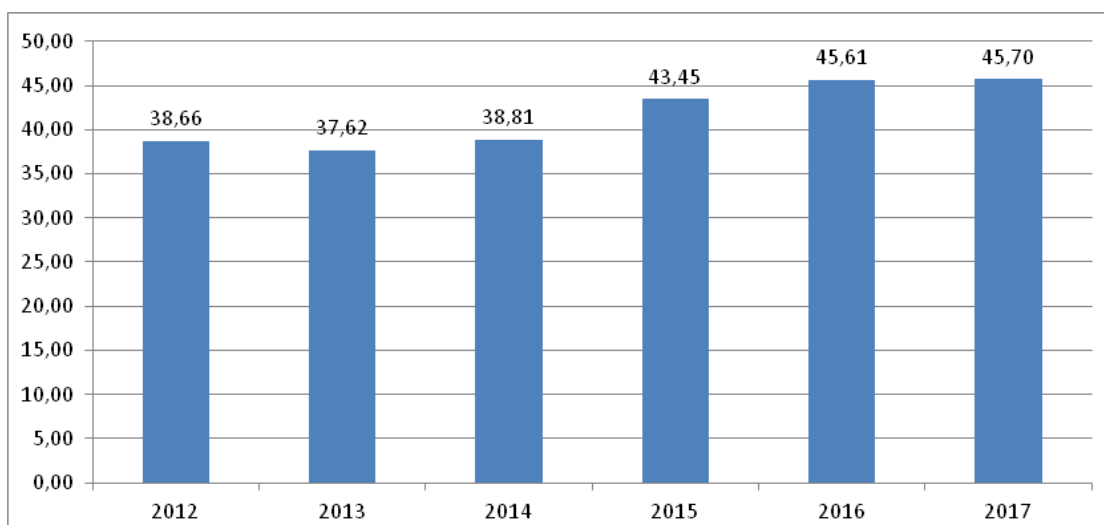

Рис.2. Динаміка державного зовнішнього боргу України за 2012-2016 рр., млрд. грн.

Джерело: складено авторами на основі [3]

При чому, важливо зазначити, що залучені кредитні кошти ніяк позитивно не вплинули на динаміку українського ВВП та на загальну економічну активність. Звідси можна зробити висновок, що залучення коштів із зовнішніх джерел не дає необхідного результату, тому подальше їх залучення у великих об'ємах, на нашу думку, не є доцільним.

Проте в Україні наявне велике джерело внутрішніх ресурсів. За різними джерелами, близько 80-90 млрд. доларів наразі обертається поза банківським сектором, а отже левова частка цих коштів перебуває в розпорядженні українських домогосподарств. На фоні кризових явищ і фіксованого обмінного курсу українська економіка нагромадила величезні обсяги іноземної готівки. Чисті вхідні потоки готівки в іноземних валютах були додатними до 2014 року та відображали недостатню довіру до банківської системи. Проте наразі відбувається незначне зменшення, яке пов'язане із втратою територій, які входили до обрахунку та зі збільшенням частки споживання населення [4].

Завдяки значному запасу фінансових ресурсів у домогосподарств, в майбутньому можливо буде звести до мінімуму необхідність залучати зовнішні запозичення. Але досягнути такого результату за короткостроковий період часу надзвичайно складно. Пожвавити інвестиційну активність населення можна лише проводячи поступову та чітку державну політику. Саме тому важливо досліджувати різні інструменти впливу на фінанси домогосподарств. І одним з таких інструментів впливу на їх інвестиційну активність є податки, які можуть впливати на два основні аспекти інвестиційної активності домогосподарств: на формування заощаджень та на бажання займатися інвестиційною діяльністю. Розглянемо кожен із цих аспектів впливу.

На думку О.Задоя до факторів поділу наявного доходу домогосподарств, на які може впливати держава прямо чи опосередковано, відносяться мотиваційно-інституційні чинники

та фактори зовнішнього середовища [5, с.118]. До факторів зовнішнього середовища, на які прямо впливає держава, належить рівень оподаткування та нормативи щодо обов'язкових відрахувань. Розподіл доходу на споживання та заощадження багато в чому залежить від системи оподаткування та обов'язкових відрахувань. Збільшуючи чи зменшуючи даний рівень обов'язкових платежів громадян, держава прямо пропорційно впливає на сукупний дохід домогосподарств, а отже й на рівень заощаджень, які виступають головним джерелом інвестицій.

Тож, вважаємо за доцільне проаналізувати наявний зв'язок ставки податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) із приростом заощаджень домогосподарств в Україні. Відповідно до даних Державної служби статистики, можна розрахувати приріст офіційних заощаджень у населення, які обчислюються як різниця між валовими доходами та витратами з податковими відрахуваннями. Дані показники зображають збільшення податкового навантаження на населення та поступове зменшення накопичення заощаджень.

Безперечно, на приріст заощаджень домогосподарств впливає не тільки податкове навантаження. На нього також впливають схильність до споживання, загальний рівень доходів тощо. Але ігнорувати наявність сильного взаємозв'язку між рівнем оподаткування та заощадженнями не можна. Особливо в теперішніх українських реаліях [8, с.153].

Проте, податки можуть впливати не лише на рівень заощаджень домогосподарств. Вони також формують у домогосподарств бажання займатися інвестиційною діяльністю. І важливо проаналізувати наскільки привабливим інвестування для українців на даний момент.

Бачачи важливість трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси, сучасна фінансова система має різні напрямки вкладання тимчасово вільних грошових коштів. Найпоширеніші з тих, які можуть використовувати домогосподарства це:

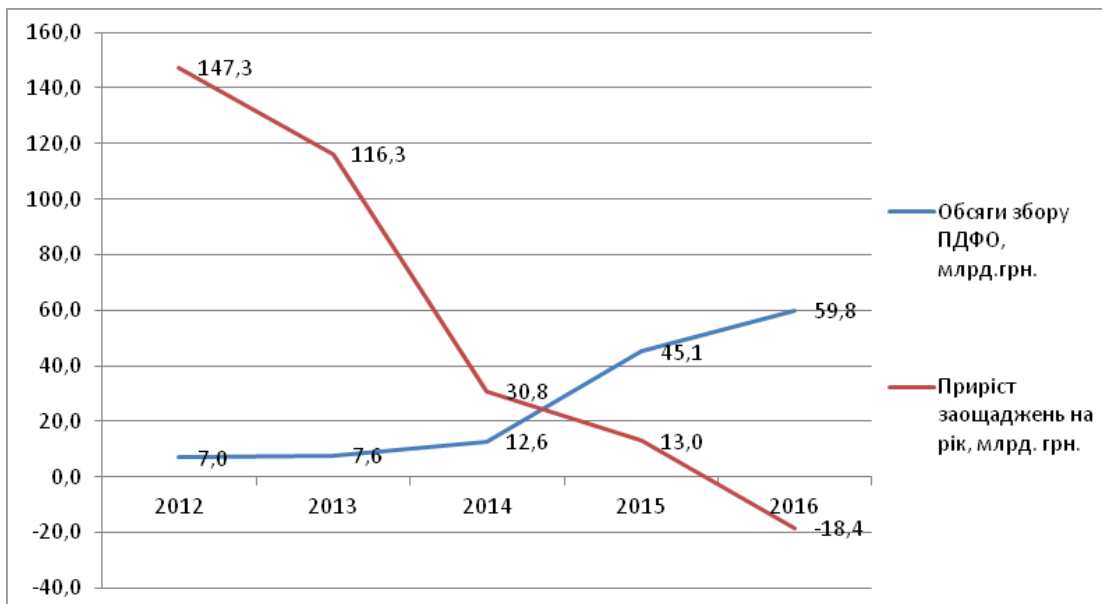

Рис. 3. Залежність між обсягом ПДФО та приростом офіційних заощаджень домогосподарств.

Джерело: складено авторами на основі [6;7]

- розміщення коштів на банківський депозит;
- інвестування в цінні папери;
- внесення коштів до статутного фонду підприємства;
- внесення коштів до різних інвестиційно-інституціональних фондів;
- внесення коштів до інститутів спільного інвестування [9, с.78].

Незважаючи на різноманіття шляхів трансформації заощаджень в інвестиції, донині банківський депозит залишається найбільш популярним методом вкладення коштів домогосподарств.

Дані, які наведені на рис.4, попри всі негативні прогнози, показують певне збільшення позитивної динаміки щодо обсягів вкладів домогосподарств. На кінець 2016 року на банківських рахунках було зосереджено 444,7 млрд. грн. Цей показник є найвищим за аналізований період. Період 2014-2015 рр. був доволі складним для національної банківської системи. Масове закриття банків, нестабільне соціальне-економічне становище в державі, гіперінфляція призвели до відтоку депозитів з банківського сектору. Показники, що стосуються

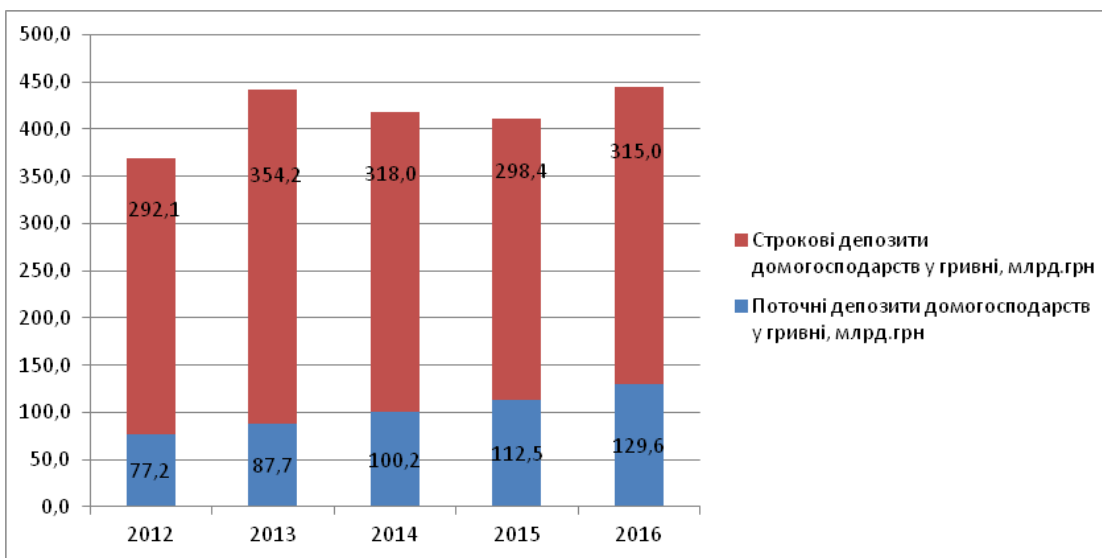

Рис.4. Динаміка депозитів домогосподарств в Україні, млрд. грн.

Джерело: складено авторами на основі [10]

домогосподарств за цей період зменшилися на 31 млрд. грн. За останній рік домогосподарства пожвавили динаміку вкладів на депозитні рахунки (перш за все депозити до 1 року та на депозити терміном від 1 до 2 років). Приріст становив 33,8 млрд. грн. або 8,2%. Що стосується депозитів строків на більше ніж 2 роки, то на кінець 2016 року, даний показник склав лише 5,4 млрд. грн., що становить 1,7% від всіх строкових депозитів, проти 5,2% роком раніше.

Стан депозитів домогосподарств строком більше двох років відображає рівень довіри населення до фінансового ринку. Домогосподарства замість формування довгострокових заощаджень віддають перевагу витратам на споживання, щоб встигнути використати часовий лаг між зростанням доходів та цінами якомога вигідніше.

У домогосподарств не має впевненості щодо майбутнього соціально-економічного становища в країні. Слабка правова захищеність інвесторів не додає довіри до фінансових установ. Негативний досвід щодо зберігання коштів на депозитних рахунках часів СРСР не сприяє трансформації заощаджень в депозити. Значна девальвація гривні знайшла своє відображення і в структурі банківських депозитів у розрізі валют.

Аналізуючи дані, які наведені на рис.5, можна побачити зміну в структурі депозитів. До 2014 року більшою мірою надавали перевагу гривневим депозитам, але через закриття банків, девальвацію гривні та значну інфляцію відбувся масовий відтік гривневих депозитів. Обсяг строкових депозитів у національній валюті на кінець 2016 року зменшився на 67,3 млрд. грн. або на 35,2% порівняно з даними на кінець 2013 року. Строкові валютні депозити мають тенденцію до збільшення. Проте ситуація щодо депозитів в іноземній валюті на строк понад 2 років також має негативну тенденцію.

Розглянувши динаміку та структуру депозитів домогосподарств за останні 5 років можемо зробити висновок, що Україна наразі потребує приток вкладів від домогосподарств. Задля цього необхідно створити потужний матеріальний стимул для населення. І таким стимулом, на нашу думку, може стати відсутність оподаткування вкладів.

Дану тезу можна також довести, якщо переглянути результати дослідження американських науковців Джеймса Потерба та Ендрю Самвіка [11]. В ході свого дослідження вони виявили наявність суттєвого впливу податкової ставки на структуру порт-

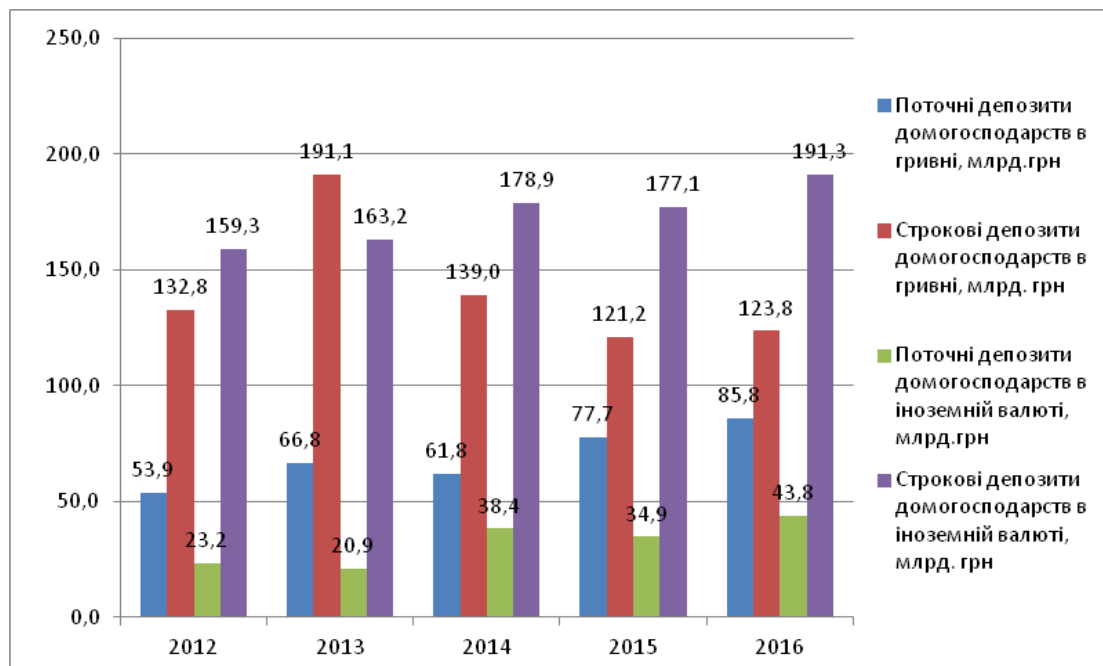

Рис.5. Динаміка депозитів домогосподарств у розрізі валют, млрд. грн.

Джерело: складено авторами на основі [10]

фелю активів домогосподарств. Збільшення граничної податкової ставки викликало сильне підвищення попиту на такі типи фінансових інструментів, дохід за якими оподатковувався менше або зовсім не оподатковувався. Особливо це стосувалося високих податкових ставок.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 21 грудня 2016 року № 1797-VIII, що набрав чинності з січня 2017 року основна ставка податку на доходи від депозиту залишається на рівні 18% (п. 167.1 ПКУ) + 1,5% на військовий збір [12]. Тож, на даний момент в домогосподарств немає серйозного стимулу класти кошти на депозити, оскільки всі види діяльності домогосподарств оподатковуються на одному рівні. До того ж серйозна нестабільність банківської системи сформувала високий ступінь недовіри в населення до неї. Лише створення сильного матеріального стимулу та послідовна державна політика можуть спровокувати поживлення інвестиційної активності домогосподарств. Проте, парадоксальним видається той факт, що державі вигідно поживлення інвестиційної активності, але реальних кроків для цього не здійснюється.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Проаналізувавши всі вищезазначені дані, ми дійшли до висновку, що необхідним заходом стимулювання інвестиційної активності домогосподарств є вдосконалення у сфері оподаткування банківських депозитів населення. Пропонуємо змінити умови оподаткування доходів по строковим депозитам фізичних осіб у гривні, а саме:

- для всіх видів строкових депозитів відмінити військовий збір;
- відмінити оподаткування строкових депозитів, сума яких не перевищує 200 тис. грн. На нашу думку, це призведе до поживлення інвестиційної активності домогосподарств,

головним мотивом яких вкладаючи кошти на депозит є зберегти їх від знецінення та намагання їх збільшити. Середньостатистична українська сім'я, маючи в заощадженнях таку суму коштів, не несе їх в банк через значні інфляційні очікування та інвестиційні ризики, тож намагається витратити дані кошти на споживання. Незважаючи на те, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в разі неплатоспроможності банку гарантує повернення даної суми – для домогосподарств це не є суттєвим фактором довіри до банківських установ;

- встановити ставку ПДФО на рівні 10% для строкових депозитів на суму від 200 до 500 тис. грн. При такій сумі вкладу доцільно почати запроваджувати прогресивну ставку оподаткування. Податковий тягар на дохід від вкладеної суми на депозит буде меншим, ніж при сумі до 200 тис. грн, яка не буде оподатковуватися;

- встановити ставку ПДФО на рівні 15% для строкових депозитів на суму від 500 до 1000 тис. грн. Перевищення 500 тис. грн. є доволі значною сумою для домогосподарств, і, на нашу думку, має оподатковуватися за вищою ставкою, задля досягнення соціальної справедливості;

- залишити ставку ПДФО на рівні 18% для строкових депозитів, сума яких перевищує 1000 тис. грн. Прогресивна ставка податку діє у всіх розвинених країнах світу. Дана сума є досить значною і в кризові для країни роки та залежність держави від податкових надходжень, на нашу думку, ставка податку у розмірі 18%, має залишитися без змін.

Дані рекомендації мають в своїй основі ряд переваг, які сприятимуть трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції.

Переваги від впроваджених заходів полягають в наступному:

- поживлення інвестиційної активності домогосподарств;
- збільшення термінів, на які вкладатимуть кошти на депозити домогосподарства. На даний момент найбільша концентрація депозитів до-

могосподарств зосереджена на термін до 2 років. Домогосподарства не бажають класти кошти на довший термін через зазначені попередньо причини. Таким чином зниження оподаткування сприятиме зростанню реальних доходів від строкових депозитів, що збільшить їх привабливість;

– зменшення доларизації економіки. Через збільшення переваг, які можна отримати від вкладання коштів на депозит, вважаємо, що попит на національну валюту серед домогосподарств зросте і таким чином можливе зменшення доларизації економіки, що позитивно вплине на фінансову та валютну безпеку держави;

– сприяння конкуренції на ринку банківських послуг. Домогосподарства, щоб зменшити податковий тягар, намагатимуться диверсифікувати свої заощадження на депозитах у різних банках, що сприятиме конкуренції на ринку банківських послуг.

Найголовніший недолік від впроваджених заходів – зменшення надходжень до бюджету. На наш погляд, в довгостроковій перспективі даний недолік ліквідується, адже через впровадженні заходи інвестиційна активність домогосподарств зросте, наявний дохід збільшиться, а з тим і доходи до бюджету, заощадження почнуть вливатися в економіку, ефект від цього перекидає недолік щодо недоотримання коштів від податкових надходжень у перші роки після запроваджених заходів.

Подальші дослідження щодо порушеної проблеми можуть полягати у дослідженні запровадження диференціації податкових ставок залежно від строків та видів депозиту та дослідженні перспектив зменшення податкового навантаження на інші види трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Валовой внутренний продукт Украины // Финансовый портал Минфин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

3. Статистичні матеріали щодо державного та гарантованого державою боргу України // Сайт Міністерства Фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystichni-materialy-shchodo-derzhavnoho-ta-garantovanoho-derzhavoiu-borhu-ukrainy_2016?category=borg&subcategory=statistichna-informacija-schodo-borgu

4. Шкріб М. Безготівкове суспільство та дедоларизація в Україні: чого бракує для актуальної дискусії? / М. Шкріб, К. Хведчук // Вісник Національного Банку України. — 2016.- грудень. - С. 6-12.

5. Задоя О. А. Доходний цикл та варіанти трансформацій заощаджень в інвестиції / О. А. Задоя // Економічний нобелівський вісник. - 2016. - № 1(9). - С. 114–124.

6. Державний бюджет України // Сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896#4

7. Доходи та витрати населення України // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Ключник Л. В. Заощадження домашніх господарств як джерело інвестиційних ресурсів економіки України / Л. В. Ключник. // «Економічні науки». — Серія «Облік і фінанси». — 2012. — №9. — С. 159–166.

9. Носова Є. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні / Є. Носова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2015. - Вип. 2. - С. 73-80.

10. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України) // Сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

11. Poterba, James M. and Andrew A. Samwick. «Taxation And Household Portfolio Composition: US Evidence From The 1980s And 1990s,» *Journal of Public Economics*, 2003, v87(1,Jan), 5-38. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w7392>

12. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» № 1797-VIII від 21 грудня 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1797-19>

REFERENCES

1. The change in Gross Domestic Product // State Statistics Service of Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Gross Domestic Product of Ukraine // Financial portal Minfin. [Electronic resource]. – Access mode: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

3. Statistical materials on public and publicly guaranteed debt of Ukraine // The official website of Ministry of Finance of Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychni-materialy-shchodo-derzhavnoho-taharantovanoho-derzhavoiu-borhu-ukrainy_2016?category=borg&subcategory=statistichna-informacija-schodo-borgu

4. Schkreb M. Cashless society and dedollarization in Ukraine: what is missing for actual debate? / M.Schkreb, K. Khvedchik // *Visnyk Natsional'ogo Banku Ukrainy* – 2016 - №12. – P. 6-12.

5. Zadoya O.Y. Profitable cycle and options of transformation savings into investments / O. Zadoya // *Economichnyy nobelivs'kiy visnyk* - 2016. - № 1(9). - P. 114–124.

6. State Budget of Ukraine // The official website of National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896#4

7. Revenues and Expenditures in Ukraine // State Statistics Service of Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Klyuchnyk L.V. Household savings as a source of investment resources of Ukrainian economy / L.V.Klyuchnyk // *Economics*. – 2012. – №9. – P. 159–166.

9. Nosova Y. Household savings as a source of investment resources in Ukraine / Y.Nosova // *Visnyk Kyivs'kogo natsionaln'ogo universitetu imeni T.G.Shevchenka* – 2015. – №2. – P. 73-80.

10. Deposits attracted by depository corporations // The official website of National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

11. Poterba, James M. and Andrew A. Samwick. «Taxation And Household Portfolio Composition: US Evidence From The 1980s And 1990s,» *Journal of Public Economics*, 2003, v87 (1,Jan), P. 5-38. - [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nber.org/papers/w7392>

12. The Law of Ukraine: «About modification to the Tax Code of Ukraine on improving the investment climate in Ukraine» № 1797-VIII of 21.12.2016 - [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1797-19>